

Białystok, dnia 10 kwietnia 2021 r.

Dr hab. Stanisław Bożyk, prof. UwB
Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej Pana mgr Adama Macieja Dytkowskiego *Geneza i organizacja diecezji ełckiej w latach 1992-2012. Studium historyczno-prawne, Warszawa 2021, s. 353.*

1. Uwagi ogólne

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska Pana mgr Adama Macieja Dytkowskiego na temat *Geneza i organizacja diecezji ełckiej w latach 1992-2012. Studium historyczno-prawne*, która przygotowana została pod opieką naukową ks. prof. dr hab. Wojciecha Guzewicza. Autor podjął się w tej rozprawie ukazania okoliczności utworzenia oraz struktury organizacyjnej jednej z trzynastu nowych diecezji, które erygowane zostały przez Jana Pawła II mocą bulli *Totus Tuus Poloniae populus*, ogłoszonej w dniu 25 marca 1992 roku. Jest to więc praca traktująca o istotnych rozstrzygnięciach w najnowszej historii Kościoła katolickiego w Polsce, jak też o procesie kształtowania na podstawie ustanowionych regulacji określonych jednostek i instytucji kościelnych, ujmowanych w wymiarze lokalnym, a więc ograniczonych do ram jednej diecezji.

Recenzowana rozprawa doktorska mieści się z powodzeniem w ramach wyodrębnionej kategorii nauk społecznych i zawiera w swej treści przede wszystkim analizę określonych regulacji prawnych, obejmujących zarówno normy prawa państwowego, jak też unormowania z dziedziny prawa kanonicznego, a zwłaszcza kościelnego prawa administracyjnego. Drugim dominującym w tej rozprawie nurtem rozważań są liczne uwagi o charakterze historycznym, dotyczące w głównej mierze okoliczności powstania i rozwoju diecezji ełckiej.

2. Temat rozprawy

Podejmując się zakreślonego z tytule rozprawy problemu badawczego, bez wątpienia bardzo atrakcyjnego nie tylko dla osób zajmujących się naukowo zbliżonymi zagadnieniami, Autor nie ogranicza bynajmniej swoich rozważań wyłącznie do tej problematyki. W treści

przygotowanej rozprawy prezentuje on bowiem i analizuje także takie zagadnienia, które nie mieszczą się ściśle w ramach tematycznych tego opracowania, jak chociażby wybrane formy działalności duszpasterskiej na obszarze diecezji. Nie jest to bynajmniej zarzut pod adresem doktoranta, a wręcz przeciwnie. Takie wielowątkowe podejście może bowiem zasługiwać tylko na aprobatę, gdyż uwzględnienie w pracy traktującej w głównej mierze o aspektach prawno-organizacyjnych określonych elementów funkcjonalnych stanowi w rzeczywistości wzbogacenie wiodącej problematyki analizowanej rozprawy.

Zasadniczym tematem recenzowanej rozprawy doktorskiej jest problematyka genezy diecezji ełckiej i jej organizacja w określonej perspektywie czasowej, obejmującej pierwszych 20 lat istnienia tej jednostki organizacyjnej Kościoła w Polsce północno-wschodniej. Temat ten doktorant potraktował kompleksowo i z pełnym zaangażowaniem, obejmując swoimi rozważaniami praktycznie wszystkie istotne elementy analizowanych procesów i zagadnień. W takim ujęciu jest to, co należy wyraźnie podkreślić, praca pionierska, gdyż w literaturze problematyka ustroju i administracji diecezji ełckiej podejmowana była dotąd niezbyt często i to w pracach traktujących jedynie o wybranych elementach struktury organizacyjnej tej jednostki administracyjnej (m. in. o poszczególnych dekanatach czy parafiach). Nie było natomiast dotąd takiego opracowania, które zostałyby poświęcone całościowo organizacji i funkcjonowaniu diecezji ełckiej na przestrzeni dwóch pierwszych dekad jej istnienia. Wybór tematu rozprawy należy zatem uznać za bardzo trafny, a trud jego podjęcia oraz uzyskany rezultat trzeba ocenić z pełnym uznaniem.

3. Cel rozprawy

Jako podstawowy cel recenzowanej rozprawy doktorskiej wskazane zostało przez jej autora ukazanie trudnego procesu powstawania i rozwoju diecezji ełckiej. W ramach tego celu za szczególnie istotne uznano naświetlenie wszystkich okoliczności, które sprzyjały podjęciu decyzji o utworzeniu tej diecezji w konkretnym momencie najnowszej historii, jak również zaprezentowanie oraz wnikliwą ocenę kolejnych etapów tworzenia i konsolidacji jej struktury organizacyjnej. Ten zasadniczy cel określony został nad wyraz ambitnie, ale po uważnej lekturze rozprawy można dojść do przekonania, że doktorant zdołał go zrealizować bez istotniejszych zastrzeżeń.

Zwróciłbym tu uwagę na wskazane przez autora rozprawy dwie główne okoliczności, które – jego zdaniem – najbardziej przyczyniły się do powstania diecezji ełckiej. Pierwszą z nich był pontyfikat Jana Pawła II, drugą zaś upadek w Polsce rządów komunistycznych. W tej kwestii doktorant ma całkowitą rację. Nie ulega bowiem najmniejszej wątpliwości, że okres

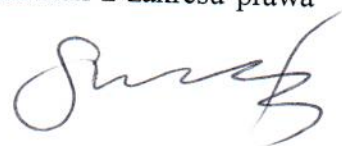
pontyfikatu Jana Pawła II charakteryzował się nieustanną troską Ojca Świętego o sprawy Kościoła w Polsce, czego przejawem były m. in. podejmowane przez niego rozstrzygnięcia w kwestii jego struktury administracyjnej. Jednym z nich była właśnie decyzja o erygowaniu w 1992 roku 13 nowych diecezji, w tym diecezji ełckiej. Z kolei upadek komunizmu i początek daleko idącej transformacji ustrojowej, która rozpoczęła się w 1989 roku, wyeliminowały istniejące wcześniej ograniczenia w zakresie samodzielnego kształtowania przez Kościół jego struktur organizacyjnych i rozwijania aktywności duszpasterskiej.

Poza ukazaniem genezy diecezji ełckiej, doktorant bardzo skrupulatnie przedstawia jej ewolucję na przestrzeni pierwszego dwudziestolecia jej istnienia. Powstaje tu od razu pytanie, czy ten niezbyt długi czasokres jest wystarczający do tego, aby ukazać w miarę obiektywnie całokształt problematyki tworzenia i funkcjonowania diecezji. Faktem jest, że opracowań podejmujących analizę tak krótkiego okresu egzystencji diecezji jest niewiele, bo zazwyczaj pojawiają się opracowania monograficzne historii diecezji obejmujące nawet kilka stuleci, jak chociażby wydana przed kilku laty praca ks. Z. Sobolewskiego, *Imię Twoje wystawiamy. Dzieje diecezji siedleckiej (1818-2018)*, Siedlce 2018. W przypadku rozprawy doktorskiej Pana Adama Macieja Dytkowskiego nie ma jednak takiej obawy, bo choć obejmuje ona tylko dwudziestoletni okres funkcjonowania diecezji ełckiej, ale jest to pierwszych dwadzieścia lat jej istnienia. Poza tym doktorant analizuje te lata z pewnej perspektywy czasowej, bowiem rozważania zawarte w pracy zamyka na roku 2012, pisze zaś tę rozprawę dopiero po upływie kilku lat od daty zakończenia prowadzonych badań.

4. Metody badawcze

Przy analizie tej istotnej i trudnej zarazem problematyki, Autor posługuje się takimi metodami badawczymi, które można uznać za trafnie dobrane do tematu oraz charakteru rozprawy. W pierwszej kolejności wymienić należy rozważania o charakterze historycznym, które widoczne są przede wszystkim w początkowej części opracowania. Autor sięga tutaj bardzo daleko w przeszłość, wskazując chociażby na początki chrześcijaństwa na terenach dzisiejszej diecezji ełckiej w schyłkowym okresie Jaćwingów. Metoda historyczna stosowana jest jednak głównie w odniesieniu do najnowszej historii, czyli przy prezentacji okoliczności utworzenia diecezji ełckiej.

Doktorant wykorzystał w swojej rozprawie także metodę prawno-dogmatyczną, co jest całkowicie uzasadnione ze względu na jej zakres tematyczny. Metoda ta znajduje szerokie zastosowanie przy interpretacji zróżnicowanego materiału normatywnego, poczynając od przepisów konstytucyjnych i ustawowych, kończąc zaś na unormowaniach z zakresu prawa

kanonicznego. Do tych ostatnich sięga np. podczas prezentacji kanonicznych podstaw erekcji diecezji ełckiej.

W bardzo szerokim zakresie wykorzystana została przez doktoranta metoda prawno-empiryczna. Dokonał on niezwykle czasochłonnej i żmudnej analizy licznych dokumentów, co wymagało kwerendy w wielu archiwach kościelnych oraz archiwach państwowych i to nie tylko na terenie diecezji ełckiej. Wyniki tych badań zostały zaprezentowane w całej rozprawie doktorskiej, a wyrazem tego są bardzo starannie sporządzone różnego rodzaju tabele, wykazy i zestawienia, które zdecydowanie ułatwiają partycypację tekstu opracowania.

5. Struktura rozprawy

Przyjęta konstrukcja pracy i jej układ tematyczny są poprawne i w pełni uzasadnione celami rozprawy. Praca składa się w sumie z rozbudowanego wstępu, pięciu rozdziałów, zwięzłego zakończenia oraz końcowej bibliografii. Wszystkie rozdziały rozprawy zostały umiejętnie podzielone wewnętrznie poprzez wyodrębnienie, w zależności od analizowanej materii, od trzech do sześciu podrozdziałów. Tak przemyślana konstrukcja pracy sprawia ogólne wrażenie wyjątkowo spójnej, logicznej i doskonale skomponowanej całości. Jedynym mankamentem jest tu jedynie to, że w trzech rozdziałach (pierwszym, trzecim oraz piątym) doktorant umieszcza „podsumowania” w środku ich treści, a dokładnie pod koniec kilku podrozdziałów. Tego rodzaju „podsumowania” powinny być albo na zakończenie każdego rozdziału, albo też można z nich zrezygnować i wszelkiego rodzaju wnioski podsumowujące umieścić wyłącznie w zakończeniu rozprawy.

W treści rozdziału I (*Uwarunkowania geopolityczne i religijne diecezji ełckiej*) autor wskazał na wszystkie istotne czynniki o charakterze historycznym, geopolitycznym oraz religijnym, które przesądziły o utworzeniu diecezji ełckiej i jej ostatecznym kształcie. Można tu było jednak bardziej rozbudować ostatni fragment tej części pracy, w którym znalazły się rozważania o kanonicznych podstawach erekcji diecezji ełckiej w 1992 roku.

Rozdział II (*Struktura organizacyjna podstawowych instytucji diecezji ełckiej*) traktuje o wszystkich znaczących instytucjach kościelnych w diecezji ełckiej. Doktorant przedstawia tu bardzo rzetelnie i wnikliwie organizację i zakres kompetencji takich instytucji, jak kuria diecezjalna, Sąd Biskupi, Wyższe Seminarium Duchowne, synod diecezjalny (chodzi w tym wypadku o pierwszy synod diecezji ełckiej, który został zwołany w 1998 roku dekretem przez ówczesnego biskupa ełckiego Wojciecha Ziembę) oraz istniejące w tej diecezji kapituły. Przy charakterystyce podstawowych instytucji diecezji ełckiej doktorant wykorzystuje przepisy powszechnego prawa kanonicznego oraz kanoniczne regulacje diecezjalne.

Treścią rozdziału III (*Podział administracyjny diecezji ełckiej i miejsc kultu bożego*) są zagadnienia struktury organizacyjnej diecezji ełckiej w formie jej podziału administracyjnego. W pierwszej kolejności doktorant charakteryzuje podział diecezji na dekanaty, następnie zaś przedstawia wchodzące w ich skład parafie. Osobną uwagę zwraca na sanktuaria diecezjalne, dzieląc je na sanktuaria maryjne i inne sanktuaria. Nie pomija też problematyki budownictwa sakralnego oraz istniejących w diecezji zabytków sakralnych. Także w tym rozdziale autor wykorzystuje w szerokim zakresie regulacje z zakresu prawa kanonicznego, które określają kształt podziału administracyjnego diecezji ełckiej.

W rozdziale IV (*Duchowieństwo Diecezjalne i Zakony w strukturach prawnych diecezji ełckiej*) autor analizuje najpierw status prawny biskupów diecezjalnych w świetle przepisów kodeksu prawa kanonicznego, następnie zaś prezentuje sylwetki biskupów diecezjalnych i pomocniczych diecezji ełckiej, którzy pełnili posługę w tej diecezji do 2012 roku (wśród nich jest bp Jerzy Mazur, który pełni do dziś funkcje biskupa diecezjalnego). Dalszą treść tego rozdziału rozprawy wypełnia prezentacja pozycji i roli księży diecezjalnych oraz zakonów i zgromadzeń zakonnych.

Zamykający recenzowaną rozprawę rozdział V (*Prawne formy specyficznej działalności duszpasterskiej i aktywności społeczno-religijnej w diecezji ełckiej*) poświęcono głównie tym formom działalności duszpasterskiej, które w jakiejś mierze są specyficzne oraz wyróżniające diecezję ełcką. Doktorant zalicza do nich m. in. duszpasterstwo koncentrujące swoją uwagę na sprawach małżeństwa i rodziny, jak również duszpasterstwo „specjalistyczne”, adresowane do chorych, niepełnosprawnych, skazanych. W dalszej części tego rozdziału przedstawia podstawy organizacyjne i prawne katechezy oraz jej realizację na terenie diecezji, działalność diecezjalnych ruchów i stowarzyszeń kościelnych, wreszcie organizację w diecezji ełckiej działalności charytatywnej.

6. Ocena wykorzystanych źródeł i literatury

O solidnych podstawach warsztatu naukowo-badawczego doktoranta może świadczyć fakt, że korzystał on przy opracowywaniu tematu recenzowanej pracy z bogatej literatury oraz licznych i różnorodnych źródeł. Zamieszczona na końcu tej rozprawy bibliografia zawiera w sumie 256 pozycji monograficznych i artykułowych. Należy przy tym podkreślić, że jest to prawie wyłącznie literatura bezpośrednio powiązana z prezentowaną w pracy tematyką, a nie opracowania o charakterze ogólnym, podstawowym czy podręcznikowym. Warto podkreślić też, że w zaprezentowanym wykazie nie dostrzegłem braku jakichkolwiek pozycji literatury, odnoszących się wprost do materii analizowanej w treści rozprawy.

Poza bogatym zestawem literatury, autor wykorzystał też liczne akty normatywne, szereg różnego rodzaju dokumentów, zwłaszcza archiwalnych, jak też strony internetowe. Wszystkie te źródła zostały wymienione w końcowej części opracowania w formie odrębnego wykazu. Warto tym samym podkreślić, że wykorzystanie przez autora bogatej literatury, licznych aktów normatywnych i innych dokumentów, znajdujące wyraz w ogromnej liczbie (788), a przy tym niezwykle starannie opracowanych przypisów, świadczą jednoznacznie o solidnej bazie źródłowej przeprowadzonych analiz w treści recenzowanej rozprawy.

7. Generalna ocena rozprawy

Jeszcze raz należy wyraźnie podkreślić, że recenzowana tutaj rozprawa doktorska Pana mgr Adama Macieja Dytkowskiego zasługuje moim zdaniem na ogólną, wysoką ocenę merytoryczną. Równie wysoko ocenić należy tę pracę z uwagi na jej konstrukcję oraz brak jakichkolwiek uchybień formalnych. Rozprawa została bowiem prawidłowo skonstruowana i dobrze udokumentowana, żadnych uwag nie można też zgłosić pod adresem nadzwyczaj starannie opracowanych i niejednokrotnie rozbudowanych przypisów. Warto również podkreślić, że wywody zawarte w treści rozprawy są zazwyczaj sformułowane w sposób komunikatywny i przy poprawnym zrównoważeniu własnej, dokonywanej tutaj przez autora pracy, interpretacji określonych regulacji prawnych oraz wykorzystaniu dotychczasowego dorobku doktryny przytaczanego w dysertacji doktorskiej.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska, po dokonaniu w jej treści niezbędnych poprawek oraz uzupełnień, powinna być opublikowana w Wydawnictwie Diecezjalnym, stanowiąc cenne źródło rzetelnej informacji o organizacji diecezji ełckiej w pierwszych dwudziestu latach jej funkcjonowania.

8. Konkluzja

Lektura recenzowanej rozprawy doktorskiej prowadzi do wniosku, że jest ona rezultatem rzetelnego wysiłku naukowego i pozwala na stwierdzenie, iż autor tej pracy doskonale orientuje się w problematyce organizacji i funkcjonowania diecezji ełckiej. Myśli przewodnie i zasadnicze wątki prowadzone są konsekwentnie przez wszystkie rozdziały pracy, a końcowy rezultat włożonego wysiłku badawczego określić można niewątpliwie jako satysfakcjonujący. Należy poza tym podkreślić, że zarówno sposób ujęcia analizowanej w treści rozprawy problematyki, jak też uzyskane rezultaty końcowe świadczą o bardzo dobrym opanowaniu przez doktoranta warsztatu naukowego oraz predestynują go do prowadzenia dalszej pracy badawczej.

Biorąc pod uwagę wszystkie przytoczone wyżej uwagi, mogę z pełnym przekonaniem stwierdzić, że przedłożona mi do zrecenzowania rozprawa doktorska Pana Adama Macieja Dytkowskiego stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i tym samym odpowiada warunkom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.). Wnioskuje wobec tego o przyjęcie tej rozprawy oraz dopuszczenie Pana mgr Adama Macieja Dytkowskiego do dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Stanisław Bozyle